

EREĞLİ - AĞIR SANAYİDEN ÖNCE BİR SAHİL KASABASI

Yazan: Doç. Dr. Mübeccel Belik KIRAY
(Orta Doğu Teknik Üniversitesi)

Ankara 1964. T. C. Başbakanlık Devlet Plânlama
Teşkilâtı yayını, X + 254 Sayfa

Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının kurulmaya başlanması ile halk oyunda beliren ilgi, kuruluşu izleyen tartışmalar bu sahil kasabasını günün olayları arasına katmıştır. Çok yanlı değişmelerin başlangıcında bulunduğu sırada Ereğli'ye giderek başarılı bir araştırma ile durumu tesbit eden Doç. Dr. M.B. Kiray gelecek yıllarda sık sık başvurulacak bir eser ortaya koymuştur.

Doç. Dr. Kiray'a göre «Ereğli araştırması memleketimizde yapılan ilk şehir komünitesi araştırmasıdır.» Bu araştırmanın yapılmasına Devlet Plânlama Teşkilâtının karar verdiğini «Önsöz» den öğreniyoruz. Konuyu XVI bölümde ele alan, 202 tablo halinde araştırma sonuçlarını ortaya koyan Dr. Kiray «Ereğli kasabasında sosyal müesseselerin, insan ilintilerinin ve değerler sisteminin 1962 yılında meydana getirdiği fonksiyonel bütünü tesbit etmek» amacını güdüyor.

Araştırmada çeşitli yöntemlerden birlikte yararlanılmış, yazılı kaynakların yanı sıra açık mülâkatlar, hane reislerine yöneltilen anketler azımsanılmayacak bir malzeme yığını meydana getirmiştir. Şehrin tarihi ve kuruluşu ile ilgili bilgileri, dışarı ile bağlantılarına ayrılan bölüm takip etmektedir. Daha sonraki bölümlerde nüfus, sosyo-ekonomik hayat, gelir farklılıkları ve tüketim normları, aile yapısı, eğitim, boş zaman faaliyetleri, haberleşme, mülkî teşkilât, din ve dünya görüşü, demir ve çelik fabrikaları, mahalle ilintisindeki civar köyler konularının ele alındığını görüyoruz. Son bölüm «Özet ve sonuçlar» a ayrılmıştır.

Yazara göre göze çarpan ilk nokta «bugün Ereğli'nin sosyal yapısının çeşitli zamanlarda değişik tempoda süregelen değişikliklerin devam edip gittiği ve bugün yeni bir hızla yeni bir fonksiyonel ilintiler sistemi haline geldiğidir.» Ereğli'deki değişmelerin dengeli bir şekilde ortaya çıktığına değinen yazara göre «dışa açılmanın ve

şehirleşmenin getirdiği değişikliklerin önemli bir kısmı da aile içi ilintilerde görülmektedir.» Bir yandan baba-oğul dayanışması çözülmüşken öte yandan ana-oğul ilintileri «daha az otoriteye dayanır bir hale» gelmektedir. İlgiiyi çeken taraf böyle bir ortamda «anne»nin oynamakta olduğu roldür. «İki nesil arasındaki görüş ayrılıklarında, babanın otoritesini sarsmadan gençlerin isteklerini yerine getirerek isyanlarını önlemek anneye düşmektedir».

Dr. Kiray'ın vardığı sonuçların, bize kalırsa, en dikkate değer olanı Ereğli Demir Çelik Fabrikaları ile kasabadaki yaşayış arasında kurulması beklenen bağların niteliği ve iki yanlı oluşudur. «Yeni kurulan fabrikanın Ereğli'yi bu safhadan ne kadar ileriye götüreceği konusu, yalnız fabrikaya bağlı değildir. Bu daha çok Türkiye'nin bütününde yer alacak değişikliklere ve bunlarla hem fabrikanın hem de kasabanın kuracağı ilintilere tabi olacaktır. Teknoloji kendi başına bir şey değiştirmez. Binilmeyen bir trenin, hayat seviyesini değiştirmiyen bir faktörün, topraktan ayırmayan bir madenciliğin etkilerinin nasıl sınırlı kaldığına bizzat Ereğli en iyi bir örnektir. Şimdi kurulmakta olan fabrika da komünitenin, memleketin bütünü ile ilintilerini değiştirmezse, bu komünite içindeki temel insan ilintilerine yeni özellikler getirmezse, davranışlar ve değerler bakımından mânidar bir ilerleme de olmaz. Ya da bu ilintileri değiştirdiği kadar, yeni davranışlar ve yeni değerler getirir». (sayfa 239/240)

Dr. Kiray, «sosyal yapı ve şehirleşme oluşumu araştırmacıları»nın sosyolojiye kazandırdıkları çift terimlerden söz ederken G. Sjöberg ve G.M. Foster'in «feodal şehir - modern şehir» ayırımına geniş ölçüde uyuyor. Ona göre bu terimler bir kutuplaşma ifade etmemektedirler. «Ayrıca şehirler de tek başlarına var olan komüniteler olarak ele alınmazlar, parçası oldukları büyük toplumun temel yapılarına izafe edilerek belirtilirler. Bunlar, soyut bir şehir kavramı yerine, belirli toplumlara has, değişik özellikleri olan şehirlere işaret ettiği için, diğerlerinden çok daha açık bir kavramlaştırımadır» (s. 2/3).

Sosyal oluşumu kavramlar yerine gerçekler açısından ele alan, kendisini kuşatan büyük çevrenin bir parçası olarak gözönünde bulunduran bu görüşe katılmamak mümkün değildir. Hele Türkiye gibi sosyal kurumları bakımından bir geçiş döneminde bulunan toplumlarda, oluş halindeki gerçekleri katı kavramlara feda etmek araştırmacıyı yanılgılara götürebilir.

Teknoloji ile toplum arasındaki ilişkilerin iki yanlı bir etkileme alanı ortaya koyduğu doğrudur. Öte yandan, ülkenin bütününde yer alacak değişimler de olayımızı geniş ölçüde etkileyecektir. Gerçi Dr. Kiray'ın sadece işaret edip geçtiği «topraktan ayırmayan bir madenciliğin etkilerinin nasıl sınırlı kaldığı», bazılarının «köylü-işçi tipi» diye adlandırdığı toprağa bağlı bir maden işçisini yarattığı bilinmektedir. Ne var ki, madencilik ve fabrika işçiliği etkileri açısından çok farklıdır ve bu farklı durumu Ereğli'ye öncülük eden, üstelik köy şartlarından yola çıkan Karabük'te yakından görmek mümkündür. Nedense Dr. Kiray Ereğli'ye çok yakın olan Karabük'te, güzel bir tesadüfle kuruluşunun 25. yıldönümüne rastlayan 1962 de kendi deyimiyle «ilk şehir komünitesi araştırması»nı yaparken ulaşılan sonuçlara ilgi duymamıştır. Herhalde Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının 25. yıldönümünde varılacak sonuçların daha tatmin-kâr olacağını bugünden söyleyebilmek için kâhin olmaya ihtiyaç yoktur. Çünkü Karabük'ün oluşturduğu yeni davranışlar ve düşünceler de Ereğli'de belli oranlarda etkili olacaktır.

Son olarak Dr. Kiray'ın Ereğli araştırması için kullandığı «ilk» olma olayı üzerinde duralım. Bize kalırsa bu iddia gerekli olmadığı gibi yerinde de değildir. Herkesin bilmediği Fatma Taşkingöl'ün Manisa şehri araştırması gibi, yayınlanmamış coğrafya tezleri arasında da şehir tetkikleri mevcuttur.¹ Mahiyet itibarıyla farklı olsa da «Türk şehir sosyolojisine yardım denemesi» olarak sunulan Karabük kitabı da anılmağa değer.² İstanbul şehriyle ilgili bir «survey» in ise 1922 yılında yayınlandığını görüyoruz.³

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Doçenti Dr. Mübeccel Belik Kiray'ın Ereğli araştırması sosyoloji kitaplığımızın cılız kalmış bir bölümüne değerli bir katkıda bulunmaktadır. Meslektaşımızı bu çalışmasından dolayı yürekten kutlarız.

Doç. Dr. C. O. TÜTENGİL

1) Bk. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Faaliyeti (1950 - 1960), İstanbul 1961, s. 28 ve 31 - 33.

2) Prof. Fındıkoğlu, Karabük (1937 - 1962), İstanbul 1962, 123 s.

3) Clarence R. Johnson, Constantinople Today, The Pathfinder Survey of Constantinople, New York 1922.